

EL JUSTÍCIA A LES VILES DE LA GOVERNACIÓ D'ORIOLA (s. XIV)

Maria Teresa FERRER I MALLOL

Institució Milà i Fontanals. CSIC

Després de la conquesta del regne de Múrcia per Jaume II, el monarca procedí a homologar els càrrecs municipals amb els existents en el regne de València; desaparegueren les figures dels alcaldes i algtzirs del organigrama municipal, que quedà format pel justícia, els jurats, el mostassà i el sobresequier; el batlle fou, com a les altres terres de la Corona, el representant del rei a nivell local⁽¹⁾.

El justícia passà a ésser la primera autoritat local. Tenia a les seves mans el poder executiu i judicial⁽²⁾. Era el jutge ordinari i havia de conèixer les causes civils, criminals i fiscals dels veïns de cadascuna de les viles i del seu terme i havia d'executar les sentències que pronunciava⁽³⁾. Des de 1308 havia de jutjar segons els Furs de València, llevat dels casos en què fos vigent el fur local⁽⁴⁾.

La introducció d'aquest nou oficial degué ésser força ràpida; el 23 de juliol de 1296, Jaume II concedí diversos privilegis a la vila d'Alacant, entre d'altres, que pogués elegir cada any justícia, jurats i mostassà com abans escollia alcalde i algtzirs⁽⁵⁾. Alacant ja tenia justícia el 5 de novembre de 1296 en la persona de Berenguer de Puigmoltó, un cavaller de Catalunya que havia participat en la presa del castell d'Alacant pocs mesos abans⁽⁶⁾. A Oriola i a Guardamar el càrrec degué aparèixer el mateix any 1296, mentre que a Elx això no s'esdevingué fins al 1304, després de la partició del regne de Múrcia i el canvi del senyoriu d'Elx pel senyoriu i la jurisdicció de Cartagena. Mentre Elx pertangué al senyoriu de don Juan Manuel, encara que sota la jurisdicció catalano-aragonesa, continuà amb el règim local ante-

rior; per exemple, el 1301, Jaume II nomenà encara un merino d'Elx en la persona de Berenguer de Puigmoltó⁽⁷⁾. Pel desembre de 1304 ja són esmentats el justícia, els jurats i consell d'Elx⁽⁸⁾.

Les primeres disposicions que coneixem sobre el càrrec del justícia a les viles neovalencianes es refereixen al seu salari. El 1304 fou fixat en 500 sous anuals a Oriola i 400 a Alacant⁽⁹⁾, que passaren a 800 a Oriola, 600 a Alacant, 500 a Elx i 350 a Guardamar el 1308⁽¹⁰⁾. Les notícies més abundoses es refereixen, però, al procediment d'elecció i a les persones hàbils per al càrrec, competències, contencions jurisdiccionals etc. Curiosament, un privilegi de 1367 hagué de decretar un fet que semblava tan obvi que no calia parlar-ne: que el justícia havia de residir a la vila on exercia el càrrec. Sembla que els perills de la guerra, llavors encara vigent amb Castella, era el pretext al·legat pel justícia per a no viure al lloc; els alacantins se'n queixaren i el rei els donà la raó, fent-ne norma per al futur⁽¹¹⁾.

Elecció del justícia

El càrrec era generalment d'elecció anual. A Oriola i a Alacant aquesta elecció se celebrava per Nadal⁽¹²⁾. El justícia electe havia de jurar el càrrec en mans d'un oficial reial, que el confirmava. Abans de l'extensió dels Furs de València a aquestes terres, fet que s'esdevingué el 17 de juny de 1308⁽¹³⁾, l'oficial reial que havia rebut el jurament del justícia havia estat el portantveus de procurador. Els justícies electes d'Oriola i d'Elx per al 1309 juraren encara el càrrec en mans d'aquest oficial en comptes de fer-ho en mans del batlle general, com era preceptiu des de la implantació d'aquests Furs, i per això hagueren de demanar després al rei que donés per bona llur actuació fins al moment que s'adonaren de l'error, cosa que Jaume II concedí amb la condició que juressin novament el càrrec en mans del batlle general⁽¹⁴⁾. El 1311, però, el monarca establí que si el batlle general no era a Oriola en el moment de l'elecció, el jurament es fes en poder del batlle de la vila⁽¹⁵⁾.

Sembla que l'aplicació exacta dels Furs de València hauria implicat altres canvis en el procediment d'elecció del justícia, però Oriola defensà el seu sistema tradicional i el 1317 sol·licità al monarca autorització per a continuar l'elecció segons els seus privilegis, cosa a la qual el monarca accedí⁽¹⁶⁾.

A Oriola, els càrrecs municipals, entre ells el de justícia, eren oberts només, en un principi, als homes de vila. Quan, el 1308, foren atorgats privilegis a cadascuna de les viles neo-valencianes amb motiu de la unió al regne de València, els cavallers i homes de paratge havien acceptat de restar exclosos dels càrrecs com, d'altra banda, era la norma dels Furs de

València, mentre que els d'Elx i Alacant feien que aquesta exclusió fos eliminada i obrien els càrrecs a tots els estaments⁽¹⁷⁾. Probablement, la presència d'una burgesia més nombrosa i més forta a Oriola que en aquestes altres dues viles aconseguí excloure, en un primer moment, la petita noblesa oriolana dels centres de poder municipal, però, com veurem, no va ésser per gaire temps.

Pel gener de 1326, els cavallers i homes de paratge d'Oriola informaven el rei que cada any hi havia dificultats per a l'elecció del càrrec de justícia, que es donava per suborns i promeses a persones que no el mereixien, i afirmaven que en el Consell general de Nadal s'havia dit que seria convenient que els cavallers i homes de paratge poguessin ésser elegits també per tal que el càrrec pogués ésser més ben regit. El rector de l'església de Santa Justa, Bernat Rossell, que era un dels caps de la facció nobiliària, havia defensat aquesta opinió en aquell consell que, segons sembla, degué ésser força tempestuós; si hem de creure el relat dels cavallers, el seu discurs havia obtingut l'assentiment de molta gent del poble. Com a primera providència, la facció nobiliària demanava, però, un justícia nomenat pel rei que vingués de la cort o d'allà on al rei li semblés oportú, i uns inquisidors que investiguessin els fets⁽¹⁸⁾.

La reacció del monarca a aquest incident fou força ràpida i el 8 de març del mateix any 1326 prengué ja un parell de mesures molt importants: la primera, suprimir el Consell general i crear en lloc seu un Consell restringit de quaranta consellers⁽¹⁹⁾ i la segona, regular l'elecció del justícia. Per tal d'evitar els fraus en l'elecció del justícia, que els mateixos jurats i prohoms d'Oriola de la facció contrària a la dels nobles havien reconegut que existien, o que es deia que existien, el monarca disposà que cada any per Nadal el justícia cessant i els jurats escollissin quatre prohoms de cadascuna de les tres parròquies de la vila, els quals haurien de proposar com a candidat al càrrec el nom d'un prohom de llur parròquia respectiva que tingués cavall i armes. Si en alguna de les parròquies no hi havia ningú apte per al càrrec, els electors podien designar un candidat d'una altra parròquia. Tots tres noms havien d'ésser escrits en un paper, que havia d'ésser introduït en un rodolí de cera i els rodolins havien d'ésser posats després en un bací amb aigua, d'on un nen n'havia de treure un que seria el justícia, el qual hauria d'ésser confirmat pel batlle general, si era present a la vila i, si no, pel batlle local⁽²⁰⁾.

El monarca, a més, obrí una enquesta per a estudiar les queixes dels cavallers i homes de paratge contra els prohoms de la vila i, finalment, pronuncià una sentència arbitral en la qual, entre altres coses, establí que els cavallers i homes de paratge poguessin ésser elegits també per als càrrecs municipals.

Immediatament després, el monarca fixà una nova escala de salaris per

als càrrecs públics, que doblava els anteriors, potser perquè fossin adequats als aspirants de l'estament nobiliari, bé que el pretext oficial era que així els càrrecs serien més ben atesos. Els nous salaris havien d'ésser: 1.600 sous per al justícia, 800 per a l'assessor i 200 per al sots-justícia⁽²¹⁾. El 1329, Alfons el Benigne intentà reduir-los a 1.400 sous per al justícia i 800 per a l'assessor, però hagué d'anul·lar l'ordre perquè contravenia el privilegi del pare⁽²²⁾.

Molt més tard, el 1401, el privilegi d'elecció del justícia d'Oriola per mitjà de rodolins fou estès a Alacant, basant-se en un privilegi concedit per l'infant Joan a aquesta vila el 1382, segons el qual podia beneficiar-se dels privilegis concedits pel rei Pere a Oriola⁽²³⁾. Pel que fa a Elx, aquesta vila també havia demanat, el 1385, el privilegi concedit pel rei Jaume II per a l'elecció del justícia d'Oriola, però la concessió de l'infant Martí del mateix any només especifica que els aspirants havien d'ésser quatre, dels quals el batlle n'havia d'escollir dos i, entre aquests dos, calia fer la tria definitiva, amb el consell del justícia cessant i dels jurats⁽²⁴⁾. Es mantenia, doncs, una intervenció senyorial molt notable a través del batlle.

El 1336, per disposició de la reina Elionor de Castella, que actuava com a tutora de l'infant Ferran, el càrrec de justícia d'Oriola es desdoblà en dos: el justícia civil i el justícia criminal, seguint el model de València, on s'havia dividit el 1321⁽²⁵⁾. També modificà el procediment d'elecció, que seria a càrrec de sis compromissaris, la meitat prohoms de la vila i l'altra meitat cavallers i homes de paratge⁽²⁶⁾.

L'obligació de tenir cavall i armes limitava els candidats a unes quantes famílies, que ocupaven per rotació tots els càrrecs. Per tal que les mateixes persones no s'hi eternitzessin s'havia establert a Oriola un període inhàbil de quatre anys, durant el qual hom no podia tornar a exercir cap càrrec; però el 1381 calgué limitar el període a dos anys perquè la despoblació causada per la guerra i les pestes feia impossible trobar persones aptes per a exercir càrrecs respectant aquell període d'inhabilitat⁽²⁷⁾. Després, el període inhàbil tornà a ésser ampliat a tres anys: aquest és el que era vigent el 1402⁽²⁸⁾.

Malgrat aquestes precaucions, hi hagué queixes repetides, el 1389 i el 1402, perquè uns quants es repartien entre ells els càrrecs municipals. Martí l'Humà assegurava que aquesta manera de procedir provocava descontentament a la vila i disminució de la disponibilitat de cavalls per a la defensa, ja que moltes persones, en veure tancat l'accés als càrrecs, no tenien interès a tenir cavall⁽²⁹⁾. D'altra banda, alguns només procuraven tenir cavall en el moment de l'elecció. Per això, el 1382, Pere el Cerimoniós disposà que els candidats a càrrecs havien de tenir cavall i armes des d'un any abans de presentar llur candidatura i durant l'exercici del càrrec, llevat que perdessin el cavall durant aquest segon any⁽³⁰⁾.

Ignorem si Alacant exigia també que els candidats a justícia tinguessin

cavall i armes; si més no, les persones idònies per a exercir el càrrec eren tan poques que, el 1329, Alfons el Benigne hagué de fer una excepció en una ordinació seva que prohibia que els tonsurats exercissin càrrecs públics i declarà que, a Alacant, podien aspirar als càrrecs de justícia, jurat i mostassà⁽³¹⁾.

També a Oriola hagué d'ésser adoptada una mesura similar el 1384. Un privilegi del 8 d'octubre de 1384 de Pere el Cerimoniós obrí als tonsurats, durant deu anys, la possibilitat d'aspirar als càrrecs municipals de justícia, jurat, conseller, mostassà i sobresequier si tenien cavall i armes, mentre no es valguessin de la tonsura per a reclamar la jurisdicció eclesiàstica durant el temps en què exercissin el càrrec⁽³²⁾. El 1388, Joan I féu una concessió similar sense cap limitació temporal, però exigí que els tonsurats juressin, abans de prendre possessió del càrrec, que no reclamarien la jurisdicció eclesiàstica en els afers relacionats amb la seva funció⁽³³⁾.

A l'escassetat de persones que reunien les condicions necessàries per a exercir el càrrec, cal afegir-hi que sovint les més aptes defugien aquest honor. Per a qui volia exercir-lo amb equitat, no era gaire remunerador, puix que comportava desplaure a molta gent, sovint poderosa, per un salari reduït. Pensem que, per exemple, el justícia d'Alacant del 1311 hagué d'afrontar l'excomunió del bisbe de Cartagena, molestat per la seva actuació en un procés⁽³⁴⁾. No sorprèn, doncs, que Ponç Bonivern es fes concedir pel rei un privilegi segons el qual durant vuit anys no podia ésser obligat a regir el càrrec de justícia, d'assessor o qualsevol altre càrrec públic d'Alacant⁽³⁵⁾. Una concessió semblant, sense limitacions temporals, fou atorgada el mateix any a Bernat Gamir, veí d'Alacant igualment⁽³⁶⁾.

També a Elx la gent defugia els càrrecs: el 1311 Gonçalo Martínez, canceller de don Juan Manuel, féu intervenir el rei Jaume II perquè les autoritats l'eximissin de l'obligació d'haver d'acceptar càrrecs municipals⁽³⁷⁾. Molt més tard, el 1363, la reina Elionor de Sicília pregà també les autoritats oriolanes que no encomanessin a Pasqual Aparici els càrrecs de justícia, mostassà o jurat, ja que aquest havia assegurat que, a causa de la seva edat - més de setanta anys - no podria complir les obligacions que els càrrecs comportaven, especialment el de justícia, que exigia "corporal treball"; de tota manera, la reina recomanà al capità d'Elx, Humbert Des-Fonollar, que comprovés, a la vista del demandant, si efectivament no podria complir per velleïsa⁽³⁸⁾. Un cas semblant, que es presentà el 1376 amb Guillem Monistrol, fou resolt d'una altra manera: com que l'elegien amb freqüència per a càrrecs i era persona malaltissa, ja que tenia gota i sovint estava malalt dos o tres mesos, obtingué que hom li nomenés un substitut cada vegada que estigués malalt⁽³⁹⁾.

En algunes ocasions, les viles de la frontera meridional valenciana van

renunciar a fer ús del privilegi d'elecció del justícia i van demanar que fos designat pel rei o pel senyor del lloc, especialment en moments en què hom temia que l'elecció pogués augmentar tensions preexistents o que resultessin elegides persones lligades amb els bàndols que tot sovint comprometien la convivència urbana.

Així, per exemple, a Oriola, el 7 d'abril de 1354 l'infant Ferran nomenà directament un justícia per a substituir Domingo Sarnés, que havia dimitit. El nomenat fou Garcia de Lerín, que havia d'exercir el càrrec durant quatre anys⁽⁴⁰⁾. El 1358, les disputes entre els homes de vila i els de paratge, que pretenien que el càrrec els pertocava llavors a ells, impediren l'elecció normal. Per a evitar plets, demanaren a l'infant Ferran que nomenés els justícies. L'infant designà sis candidats, tres de cada estament, i en sortiren dos a sort⁽⁴¹⁾. Consta que també durant els anys 1385, 1386 i 1387 el càrrec fou regit pel ciutadà de Girona Narcís Albert; possiblement, la causa de la designació d'un foraster i la seva permanència en el càrrec durant tres anys seguits⁽⁴²⁾ cal buscar-la en les bandositats que van agitar Oriola des del 1384⁽⁴³⁾.

Pel desembre de 1388 es produí una altra intervenció reial en el nomenament dels justícies: Joan I demanà als prohoms d'Oriola que elegissin com a justícia criminal Bartomeu Togores, fill de Julià Togores, ja que així li ho havien demanat alguns parents i amics d'aquest, que l'havien servit⁽⁴⁴⁾.

També a Alacant es produïren algunes intervencions reials en el nomenament dels justícies; el 1305, Jaume II demanà al Consell d'Alacant que nomenés justícia durant dos anys un tal Ramon de Mirambell, a fi que pogués refer-se de les pèrdues que havia sofert quan els genets granadins havien talat l'horta alacantina l'any 1304, petició que sembla que fou atesa, ja que el mateix Consell d'Alacant havia demanat al rei que l'afavorís⁽⁴⁵⁾.

El 1393 foren els mateixos jurats d'Alacant aquells qui demanaren al rei Joan I que nomenés un català, que fos bon home, per a fer de justícia durant els tres anys següents. Cal notar que demanaren que el candidat no fos empordanès. Ja he comentat en un altre lloc que aquesta animositat contra els empordanesos podia respondre al descontentament per la gestió del governador Bernat de Senesterra o de Joan Barutell, alcaid d'Alacant i parent de la reina Sibila. El rei designà per a aquest càrrec, tot primer, el seu panicer Pere Gener, de Montblanc, però després nomenà el cambrer de la reina Violant, Pere Bonet⁽⁴⁶⁾. Finalment, el 10 de novembre de 1393, es decidí pel primer candidat, Pere Gener. Quan aquest renuncià al càrrec, per l'octubre de 1395, el rei tornà a posar en vigor el privilegi d'elecció del justícia⁽⁴⁷⁾.

Control de l'actuació del justícia

Acabat l'exercici d'un càrrec, especialment si estava relacionat amb l'administració de justícia, era habitual que les persones que l'havien ocupat se sotmetessin a l'anomenat "judici de taula", a fi que juristes imparcials investiguessin si havien actuat legalment sense cometre frauds, venalitats o abusos de poder. Sembla que els privilegis d'Oriola, Alacant i Guardamar impedién que es portés a terme aquest control, almenys d'ofici. En efecte, pel juny de 1308, aquestes tres viles havien aconseguit un privilegi reial segons el qual no es podien fer enquestes contra les persones que exercissin el càrrec de justícia o altres oficis municipals mentre els ocupessin ni tampoc se'ls podria demanar comptes de llur administració⁽⁴⁸⁾. Malgrat això, pel setembre de 1308, hi havia una enquesta en curs contra Ramon de Mirambell, fill del que havia estat justícia d'Alacant, ja difunt llavors, per qüestions derivades d'aquest càrrec. Jaume II, però, féu aturar el procediment precisament perquè anava contra privilegis de la vila⁽⁴⁹⁾.

Pel que fa a Oriola, tenim notícia que almenys Nicolau Albert, justícia entre 1385 i 1387, se sotmeté a judici de taula, potser perquè era foraster i designat directament pel rei. Les persones que es consideraven perjudicades per la seva actuació tenien quaranta dies per a presentar les seves queixes⁽⁵⁰⁾.

No tenim constància que Elx tingués un privilegi similar al d'aquelles tres viles, però hi hagué dubtes sobre si es podien fer enquestes contra els oficials. El 1363, la reina Elionor havia encarregat al procurador d'Elx, Domingo Llull, que obrís enquesta sobre l'actuació del justícia, el mostassà etc., però poc després encomanà a Humbert Des-Fonollar, capità d'Elx, que s'informés com es feien a València aquestes enquestes contra els oficials, ja que els prohoms d'Elx deien que no es podien fer d'ofici sinó per denúncia de part⁽⁵¹⁾.

El 1367 consta que, per ordre de la reina, s'obrí novament enquesta contra els oficials que havien actuat durant aquest any. L'encarregat de l'enquesta era Arnau Penedès, batlle de la vila, que havia d'ésser assessorat per un savi en dret; l'enquesta havia de començar quaranta dies després que els oficials haguessin cessat en llurs oficis, ja que durant aquest període els particulars que es consideressin perjudicats pels oficials havien de presentar llurs denúncies⁽⁵²⁾.

Tampoc les viles de la governació d'Oriola no van acceptar el control administratiu del justícia pel batlle general. Ja hem dit en un altre lloc que entre les competències d'aquest oficial figurava la de recollir els esdeveniments judicials, és a dir, de multes i altres penes pecuniàries⁽⁵³⁾. Així, doncs, pel gener de 1308, el batlle general demanà al justícia d'Oriola -i també al d'Elx- que li retés comptes de les calònies o penes pecuniàries cobrades pel

seu tribunal i que li lliurés aquestes quantitats; però Oriola i Elx protestaren al·legant que els reis castellans havien concedit aquestes quantitats als consells municipals respectius, privilegi que Jaume II havia confirmat. A més, hi afegien que quan aquest monarca havia concedit el fur nou del regne de Múrcia havia concedit un privilegi, que la cancelleria no havia expedit, segons el qual, en cas de contradicció entre el fur i els privilegis locals, aquests no en podrien resultar perjudicats⁽⁵⁴⁾. Sembla que durant el segle XV continuaren les resistències a aquest control, bé que sense refusar el dret dels oficials reials a exercir-lo⁽⁵⁵⁾.

Atribucions del justícia. Les contencions

Pel que fa a les competències dels justícies, hi hagué queixes perquè diversos oficials reials, ordinaris o no, envaïen el camp de les seves atribucions. Així, per exemple, pel maig del 1327, Jaume II traspassà al portantveus de procurador a Oriola, Guillem Ramon de Montcada, la queixa del Consell d'Alacant segons la qual ell volia intervenir en les sentències donades pel justícia que, segons els furs i els privilegis, havien d'ésser executades pel mateix justícia⁽⁵⁶⁾.

Cert que, a vegades, aquestes intervencions del portantveus de procurador eren provocades pels particulars que protestaven contra l'actuació del justícia, com en el cas, per exemple, de Ferrer Morell, d'Alacant, que s'havia queixat pel maig de 1325 perquè el justícia de la vila, que era llavors Bertran de Puigmoltó, li havia pres béns sense causa ni procés⁽⁵⁷⁾.

El 1393, el Consell d'Alacant s'havia queixat, encara, de la intromissió del governador d'Oriola en les causes reservades al justícia d'Alacant, que eren reclamades per aquell a Oriola; els alacantins es veïen obligats així a pledejar a Oriola en contra del que disposaven els furs i els privilegis de la vila i amb gran perjudici econòmic i perill per als veïns de la vila⁽⁵⁸⁾.

El 1395, hi hagué noves reclamacions al rei per la disminució de les atribucions del justícia d'Alacant, per obra no solament del governador d'Oriola sinó també del batlle general, dels jurats d'Alacant i fins i tot del sequier⁽⁵⁹⁾. Les queixes d'Alacant contra el governador i el batlle general es repetiren encara el 1406⁽⁶⁰⁾.

A Oriola també es produïren queixes per l'ampliació de la jurisdicció del governador a costa de la del justícia. El 1389, Oriola es lamentava del fet que molta gent, pretextant ésser miserables, s'acollien a la jurisdicció del governador, sortint de l'ordinària, cosa que provocava despeses molt més grosses a la part contrària. Els oriolans asseguraven que eren tants els plets que anaven al tribunal del governador com a l'ordinari del justícia i que això era contra els furs. Aprofitant la seva estada a les corts de Montsó, el síndic d'Oriola,

Berenguer Vimbodí, aconseguí un manament reial adreçat al governador de València dellà Xixona perquè s'atengués als furs de València sobre aquestes qüestions⁽⁶¹⁾.

A vegades, alguna de les parts pledejants assegurava maliciosament que havia estat agreujada pels justícies, per tal de poder fer recurs al governador i així allargar el procés amb l'esperança que les dilacions fatiguessin la part contrària. A petició del missatger d'Oriola, Berenguer de Vimbodí, i per tal de tallar aquest abús, Martí l'Humà expedí un manament al governador de València dellà Xixona, el 18 d'abril de 1403, perquè no permetés dilacions supèrflues o malicioses, declarés ràpidament la procedència o no dels recursos i condemnés la part que hagués recorregut de manera indeguda⁽⁶²⁾.

Les intervencions del governador en les causes que havien començat per via ordinària paralitzaven efectivament el curs de la justícia. Set mesos abans, el 12 d'octubre de 1402, el mateix monarca ja havia hagut d'ordenar al governador que fes determinar en cinc dies, tal com era costum, els sobreseïments o les inhibicions que decretava en els plets o causes que es veïen a la cort del justícia ja que, altrament, si continuava actuant amb tanta lentitud, el justícia tiraria endavant la causa, ignorant la inhibició⁽⁶³⁾.

Una altra argúcia usada per a defugir la via ordinària del justícia era la de contractar obligacions de deutes sota el for de diversos jutges; així, després el creditor podia reclamar el deute a la jurisdicció que li convenia més, en perjudici de la del justícia civil a la qual hauria pertocat⁽⁶⁴⁾.

En canvi, la vila d'Oriola, i també la d'Alacant, demostraren el màxim interès a defensar la jurisdicció del governador en els casos de crim de plaça i collera. Oriola copià en el seu llibre de privilegis una carta reial del 1382, en la qual Pere el Cerimoniós tornava al governador general d'Oriola aquesta jurisdicció especial que, segons sembla, li havia tret mitjançant dues cartes anteriors, demanades subreptíciament⁽⁶⁵⁾.

Tant Oriola com Alacant consideraven que, en aquest punt, l'única garantia que el delictes fos perseguit i castigat era que la jurisdicció fos en mans del governador⁽⁶⁶⁾.

La major part de les queixes d'Oriola es referien, però, a l'actuació dels comissaris reials, que envaïen les competències de les autoritats ordinàries. El 1371, per exemple, Pere el Cerimoniós concedí una comissió al notari Joan de Fontes, d'Oriola, i a l'escrivà Pere de Morera, perquè anessin per tots els llocs situats dellà Xixona per tal d'investigar les alienacions o llegats de béns reialencs a eclesiàstics o mà morta fetes sense el seu permís i per tal de confiscar aquests béns⁽⁶⁷⁾. En aquest cas resultava trepitjada la jurisdicció del batlle general, però en altres ocasions les comissions es referien a afers criminals, per exemple.

També les queixes d'Alacant anaven pel mateix camí. El 1374 la vila aconseguí que l'infant Joan es comprometés a no enviar-hi comissaris, porters, fiscals o altres persones per a cap negoci civil o criminal durant quatre anys. Si algun fet no havia estat remès a les Corts celebrades llavors a València i hi havia causa pendent davant del governador o un jutge, només se'n podria ocupar el justícia ordinari de la vila⁽⁶⁸⁾.

El 1382, el monarca també concedí un privilegi a Oriola compromentent-se a no enviar-hi inquisidors o comissaris que investiguessin de mer ofici. Sembla que anteriorment el rei ja havia fet en Corts una concessió semblant al regne de València, però Oriola n'havia quedat exceptuada per petició d'alguns veïns, que potser temien que una tal concessió no representés un encoratjament per als malfactors; posteriorment, els oriolans degueren constatar que els podia reportar avantatges i demanaren el privilegi⁽⁶⁹⁾.

No sembla que l'observància d'aquest privilegi fos gaire estricta: el 2 de desembre de 1382, l'infant Joan havia rebut les queixes dels missatgers d'Oriola, Jaume Vidal i Guillem Pérez de Vaillo, perquè lloctinents, comissaris, fiscals i altres oficials del primogènit procedien contra la vila i contra els particulars, no obstant els privilegis esmentats. L'infant ordenà al governador d'Oriola que no permetés tal cosa⁽⁷⁰⁾.

El 20 de desembre, també el rei Pere ordenà als oficials reials i als comissaris que no fessin enquestes judicials contra la vila d'Oriola i els seus habitants per delictes referents a impostos⁽⁷¹⁾.

Aproximadament un any després, però, el síndic d'Oriola a les Corts de Montsó, Berenguer de Vimbodí, es queixà al rei perquè el batlle general no respectava els privilegis i actuava com si fos el fiscal, fent acusacions, enquestes i demandes davant del governador general, imposant penes sobre coses no jutjades. El rei el cridà a l'ordre i li recordà que només podia intervenir en coses jutjades ja o declarades per furs i privilegis⁽⁷²⁾.

El 28 d'octubre de 1383, el rei reconeixia que, malgrat que els furs i privilegis d'Oriola assenyalaven que els plets fiscals, o propis del rei, i altres qüestions civils i criminals havien d'ésser jutjats pels ordinaris de la vila, el governador i els justícies, ell i el primogènit hi havien enviat alguna vegada comissaris delegats, lloctinents, porters, fiscals o jutges: tornava a prometre no transgredir novament aquests privilegis i, altrament, autoritzava els ordinaris a no obeir els manaments que hi anessin en contra⁽⁷³⁾.

Pocs dies després, el 31 d'octubre, Pere el Cerimoniós lliurava un nou privilegi a Oriola perquè els seus habitants no poguessin ésser obligats a comparèixer davant d'un extraordinari, ja que, segons els furs de València, aquell qui feia la demanda havia de seguir el fur del demandat; no obstant això, els veïns d'Oriola havien estat demandats sovint en altres llocs⁽⁷⁴⁾.

Les autoritats municipals es queixaven de les intromissions d'altres autoritats en les competències del justícia, però la veritat és que també el justícia procurava ampliar la seva jurisdicció tant com podia. En tenim un exemple en el cas de l'assassinat de Cilim Mahomadell, l'any 1315, a l'horta d'Alacant. Era justícia aquell any Bernat Ferrer, el qual, tan bon punt li arribà la notícia de la troballa d'un cadàver, féu repicar les campanes i, amb el toc d'anafil, convocà l'"apellido" o sometent, al capdavant del qual es posaren ell mateix, el batlle general i altres personatges i, tots plegats, es dirigiren al lloc on havia estat trobat el mort. El cadàver fou portat davant de l'església de Santa Maria i, allà, el justícia demanà als cosins del mort quins eren els sospitosos del crim, segons ells. El justícia empresonà els sospitosos, que eren cinc sarraïns i un cristià, els posà en poder del carceller del rei i inicià el procediment judicial a petició d'un cristià, que presentà una denúncia. De fet, els delictes entre moros no eren competència del justícia, que només s'havia d'ocupar dels acusats cristians i en aquest cas n'hi havia un; però el cristià no podia treure els sarraïns del seu for o jurisdicció, que corresponia al batlle. Malgrat això, el justícia instruí el cas, al·legant que la denúncia havia estat presentada per un cristià, que un dels acusats de l'assassinat també era cristià i que als moros de l'horta d'Alacant no els era aplicable la jurisdicció especial perquè no tenien heretaments propis, treballaven per compte de senyors cristians i eren com domèstics d'aquests.

Malgrat les seves al·legacions hi hagué contenció jurisdiccional amb el batlle general; el procurador reial Arnau de Torrelles opinà, després d'assessorar-se amb els prohoms d'Oriola, que el justícia no tenia jurisdicció en aquest cas. La vila d'Alacant protestà llavors contra el procurador i l'acusà de vulnerar els seus privilegis. El justícia invità el batlle general a procedir conjuntament amb ell, però sembla que el batlle no ho acceptà, especialment després que el justícia havia fet els interrogatoris. Suposem que és a causa d'aquesta disputa jurisdiccional que el procés fou enviat a la cúria reial⁽⁷⁵⁾.

ALTRES CARRECS SUPEDITATS AL DE JUSTICIA

A Oriola, potser per agilitar l'actuació del justícia i fer la seva tasca menys carregosa, Jaume II autoritzà, des del 1317, l'elecció d'un sots-justícia, que s'havia de fer càrrec de les qüestions de menor importància, punibles amb penes de 30 sous en avall. Havia d'ésser elegit cada any al mateix temps que el justícia i havia d'ésser confirmat, igual que aquest, pel batlle general; havia de gaudir d'un salari anual de 120 sous⁽⁷⁶⁾.

El 1326, quan fou canviat el sistema d'elecció del justícia, també fou modificat en el mateix sentit el del sots-justícia, que havia d'ésser elegit igualment pel procediment dels rodolins. Per a ésser sots-justícia, però, no era necessari tenir cavall i armes⁽⁷⁷⁾. El salari fou fixat el mateix any en 200 sous⁽⁷⁸⁾.

El monarca, a més, modificà, ampliant-les, les atribucions judicials del sots-justícia, que podia jutjar verbalment, sense procés escrit i sense apel·lació, les qüestions civils fins a un límit que ara seria el de la valoració en 50 sous, mentre que abans ho era en 30. El justícia li havia de traspasar totes les causes situades dins d'aquests límits⁽⁷⁹⁾. D'altra banda, hi havia una sèrie de plets que foren trets de les vies judicials per tal de no carregar excessivament l'administració de la justícia. En efecte, el 1317, Jaume II disposà que en aquelles querelles en les quals un dels litigants pogués demostrar crèdits o altres obligacions per documents notariais, aquests fossin executius sense necessitat d'obrir procés. Mantingué vigent, però, el seu dret a cobrar el quart sobre els béns objecte de reclamació, com estava establert en els furs quan es tractava de cosa jutjada⁽⁸⁰⁾.

A Guardamar en la seva etapa d'aldea d'Oriola, el justícia d'aquesta vila exercia la seva jurisdicció per mitjà d'un lloctinent. Una sentència del 1371 establí que calia seguir el model de la jurisdicció exercida per València a Morvedre i, per això, a la primeria de gener de 1372, el lloctinent del governador d'Oriola, Nicolau de Pròixida, demanà al justícia i als jurats de València que informessin sobre com exercien la jurisdicció a Morvedre. La resposta no es féu esperar: fou tramesa el 13 de gener i fou inclosa també en el Cartulari d'Oriola, com la sentència reial. En síntesi, la resposta deia que el justícia de València tenia un lloctinent a Morvedre, que era elegit tal com es feia abans per al justícia, només que, quan havien estat escollits tres rodolins entre els dotze que contenien els noms dels aspirants al càrrec, aquests tres rodolins eren portats a València i allà el justícia criminal n'escollia un, que era designat lloctinent seu i exercia la jurisdicció civil i criminal a Morvedre. Els acusats de delictes no eren trets de Morvedre, sinó que eren jutjats allà pel lloctinent, o bé pel justícia si era present a Morvedre⁽⁸¹⁾.

Ignorem, en canvi, com era coordinada l'administració de la justícia a les aldees dependents d'Oriola o d'Alacant amb la de la capital del terme. Són esmentats en algunes ocasions els tinents de justícia de Callosa, Almoradí i Catral -i a vegades reben el nom de justícies-, que depenien, segurament, del justícia d'Oriola, però ignorem com eren elegits i les atribucions concretes que tenien⁽⁸²⁾.

Els assessors

Ateses les competències judicials del càrrec de justícia i que, generalment, les persones que ocupaven el càrrec no eren enteses en lleis, calia, com s'esdevenia a Catalunya amb els veguers, que tinguessin consellers juristes que s'encarreguessin de la part tècnica del càrrec. Els privilegis d'Oriola del 1304 i 1326 esmentaven l'assessor i li assignaven un salari, pri-

mer de 300 sous i, després, de 800. El mateix any 1304, el salari de l'assessor del justícia d'Alacant fou fixat en 250 sous⁽⁸³⁾.

Cal dir que també els assessors, com el justícia, rebutjaren l'intent de sotmetre llur actuació a enquesta. El 1376, l'infant Martí hagué d'accedir a no fer enquestes d'ofici contra l'assessor del justícia d'Elx, el notari Llorenç Pinyol, ni per aquell any ni per l'anterior, en què també havia exercit el càrrec, ja que l'havia acceptat amb aquesta condició i a Elx no hi havia jurisperits o persones expertes que el poguessin exercir⁽⁸⁴⁾.

Aquests consellers o assessors comptaven amb l'ajuda d'advocats. El nomenament d'aquestes persones era, generalment, potestatiu del justícia, però al començament del segle XV hom intentà aplicar-hi també l'elecció a sort; allò que per a l'elecció d'altres càrrecs era bo, perquè diversificava les candidatures i impedia que l'oligarquia municipal es tanqués cada vegada més, resultà dolent, però, per a l'elecció dels juristes perquè, d'aquesta manera, el càrrec requeia sovint en persones inhàbils i ignorants. Per aquest motiu, el síndic d'Oriola, Genís Silvestre, sol·licità la intervenció del rei, el qual decidí que els justícies civil i criminal, després d'ésser elegits, escollissin un assessor i un advocat cadascun i que, al cap de tres anys de prova, segons els resultats d'aquest procediment, decidiria el sistema que caldria adoptar definitivament⁽⁸⁵⁾.

Els integradors o quarterners

Tenien per missió recaptar les calònies, delmes i altres drets del justiciat, entre els quals figurava el dret del quart, o quarta part dels deutes reclamats, que gravava els béns del reu sobre el qual havia recaigut sentència; era una condemna accessòria prevista en els Furs de València⁽⁸⁶⁾; el quart era aplicat també en les querelles que anaven directament a execució perquè hi havia instruments notariais que provaven l'obligació de l'acusat⁽⁸⁷⁾; de quart derivava el nom de quarterner, amb el qual es coneixia també el càrrec.

Aquest càrrec era de nomenament reial i duració variable, a voluntat del monarca. Coneixem els noms d'alguns que el van ocupar a Oriola: Miquel Fira (1308-1320)⁽⁸⁸⁾; Ramon de Fraga (1320-1328)⁽⁸⁹⁾; Joan Metge, que el substituï quan fou acusat de diversos fraus⁽⁹⁰⁾; poc abans del 1389 l'exercia Andreu Coll, de Castelló de Borriana, que l'ocupà fins a la seva mort; el succeí Joan de Fontes (1389-1400)⁽⁹¹⁾ i a aquest Jaume Ortís, notari d'Oriola⁽⁹²⁾.

A Guardamar, l'integrador fou al mateix temps carceller; així fou, per exemple, en el cas de Marc Lobran, nomenat pel rei amb caràcter vitalici per a ambdós càrrecs el 1320⁽⁹³⁾. En canvi, Pere Boltanya, que el succeí en el càrrec d'integrador amb caràcter vitalici el 1325, no és esmentat com a carceller sinó només com a integrador i quarterner⁽⁹⁴⁾.

A Elx, l'ofici d'entegrador fou concedit el 1312 a Guido Convent⁽⁹⁵⁾, mentre que a Alacant coneixem el nom de dos entegradors o quarterners. El 1313 el càrrec fou concedit a Bernat de Lorés⁽⁹⁶⁾ i, el 1321, a Esteve Pérez d'Ançano, veí d'Alacant, juntament amb el càrrec de carceller, però aquest concessió fou revocada poc després⁽⁹⁷⁾. Sembla que el seu successor no devia ésser veí de la vila perquè els jurats es queixaren al rei que no es respectava el privilegi que tenien, segons el qual el carceller i l'entegrador havien d'ésser de la vila⁽⁹⁸⁾.

Carcellers, algtzirs i saigs

El càrrec de carceller depenia també del justícia. El 1308, Jaume II havia disposat que fos nomenat un guardià de la presó reial especial que havia concedit a Oriola. Però el 1312 no hi havia encara ni carceller ni presó i el rei tornava a manar als seus oficials que busquessin un lloc apropiat a Oriola, Guardamar i Alacant per a fer-hi una presó. El 30 d'octubre el Consell d'Oriola oferí 1.500 sous per a ajudar a la construcció de la presó, sempre que el rei hi posés també 1.000 sous⁽⁹⁹⁾. Probablement aquesta vegada la presó degué ésser construïda. El 1315, el monarca concedí el càrrec de carceller d'Oriola, amb caràcter vitalici, a Joan Martínez d'Oriola, recomanat per Arnau de Torrelles, portantveus de procurador en aquelles terres. Pasqual Font tingué el mateix càrrec des del 1328, també amb caràcter vitalici i dret a posar-hi substituït⁽¹⁰⁰⁾. Eren els substituïts els que sovint exercien el càrrec: el de Joan Martínez fou Guillem Sans, a qui foren exigides responsabilitats perquè el 1317 li fugí un pres, un moro de Crevillent⁽¹⁰¹⁾.

L'única notícia que tenim d'un carceller a Guardamar és del 1320, any en què, com ja hem dit, el càrrec fou concedit conjuntament amb el d'entegrador a favor de Marc de Lobran. Alguns mesos abans, el Consell de Guardamar havia sol·licitat que la batllia comprés una casa per a destinar-la a presó i que en fos nomenat un carceller⁽¹⁰²⁾.

Pel que respecta a Elx, l'ofici fou exercit per Guido Convent (1311), que també fou entegrador; Jaume de Vilanova (1320); Bernat de Junyent (1320), a qui fou concedit amb caràcter vitalici i que ja era l'algtzir d'Elx. Pel seu cantó, Bernat de Junyent es comprometé a construir una presó a Elx⁽¹⁰³⁾.

A Alacant, les úniques notícies que tenim del càrrec de carceller ens el presenten associat al d'entegrador, tal com ho hem vist més amunt⁽¹⁰⁴⁾.

Pel que fa a saigs i algtzirs, només en tenim algunes notícies esporàdiques que no ens permeten de conèixer ni llur nombre ni llur dependència exacta; alguns algtzirs, per exemple, sembla que depenien del batlle, sense que puguem saber si hi havia algtzirs que depenguessin del justícia⁽¹⁰⁵⁾.

Aquests eren els homes encarregats d'auxiliar el justícia en la seva tasca de mantenir la llei i l'ordre, obligació sens dubte complexa en una societat molt heterogènia -formada per cristians, sarraïns i jueus, com a tot el País Valencià, però on el grup cristià tampoc no era homogeni pels orígens diversos dels seus membres- i sotmesa, a més, a les tensions pròpies d'una frontera perillosa, que per aquesta causa atreia i mantenia gent de vida violenta.

NOTES

- (1) Sobre el territori, la població i la jurisdicció, reial o senyorial, d'aquestes terres cf. M. T. FERRER I MALLOL, *Les aljames sarraïnes de la governació d'Oriola en el segle XIV*, Barcelona, Institució Milà i Fontanals. CSIC, 1988, especialment pp. 3-58. Sobre l'organització governativa i defensiva cf. M. T. FERRER I MALLOL, *Organització i defensa d'un territori fronterer. La governació d'Oriola en el segle XIV*, CSIC. Institució Milà i Fontanals, 1990. Sobre la batllia general cf. M. T. FERRER I MALLOL, *La batllia general de la part del regne de València dellà Xixona*, "Anales de la Universidad de Alicante. Historia medieval", 6 (1987) y sobre l'organització local J. A. BARRIO, *La organización municipal de Alicante, ss. XIV-XV*, "Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval", 7 (1988-89).
- (2) J.B. VILAR, *Historia de la ciudad de Orihuela. III, Los siglos XIV y XV en Orihuela*, Murcia, Patronato A. García Rogel, 1977, p. 106 i J. A. BARRIO, *La organización municipal*, p. 140.
- (3) ACA, C, reg. 1853, ff. 182 v.-183 r. (1393, febrer, 1).
- (4) J. M. del ESTAL, *Colección documental del Medievo Alicantino*, II. *Años 1306-1380*, Alacant, Publicaciones de la Universidad de Alicante, 1988, doc. 42 (en microfitxa).
- (5) ACA, C, reg. 340, f. 279 r.-v. (1296, juliol, 23), publ. a partir d'altres còpies per M. del ESTAL, *El reino de Murcia bajo Aragón (1296-1305). Corpus documental*, I/1, Alacant, 1985, doc. 118.
- (6) ACA, C, reg. 106, f. 208. i R. MUNTANER, *Crònica*, a *Les quatre grans cròniques*, revisió del text, pròleg i notes de F. SOLDEVILA, Barcelona, ed. Selecta, 1971, pp. 834-835 (cap. CLXXXVIII).
- (7) ACA, C, reg. 198, f. 267 r. (1301, febrer, 25).
- (8) ACA, C, reg. 202, f. 190 r. (1304, des. 18).
- (9) ACA, C, reg. 231, f. 56 r. (1304, desembre, 5).
- (10) J. M. del ESTAL, *Carta Magna o Fuero de Jaime II de Aragón a las villas de Orihuela, Alicante, Elche y Guardamar (1308)...* "Papeles Alicantinos", 30, Alacant, Publicaciones de la Obra Social y Cultural de la Caja de Ahorros Provincial de Alicante, 1988.
- (11) J. HINOJOSA MONTALVO, *Textos para la Historia de Alicante. Historia Medieval*, Alcoi, Instituto de Cultura Juan Gil Albert. Diputación de Alicante, 1990, doc. 41.

- (12) ACA, C, reg. 215, f. 201 r. (1317, desembre, 10), consultable en microfitxa a J. M. del ESTAL, *Colección documental del Medievo Alicantino*, II, doc. 76.
- (13) Cf. nota. 10.
- (14) ACA, C, reg. 231, f. 60 v. (1309, febrer, 25). Cf. també la nota 12.
- (15) ACA, C, reg. 207, f. 194 v. (1311, febrer, 10), publ. en microfitxa a J. M. del ESTAL, *Colección documental del Medievo alicantino*, doc. 55.
- (16) Cf. nota 12.
- (17) Cf. nota 12. J.M. del ESTAL, *Conquista y anexión de las tierras de Alicante, Elche y Guardamar al reino de Valencia por Jaime II de Aragón (1296-1308)*, Alacant, Publicaciones de la Caja de Ahorros Provincial, 1982, pp. 297 i 301, diu que el text de les concessions del fur de València a les viles d'Alacant, Oriola i Elx eren iguals, cosa que no és certa, i en el resum del contingut diu que a totes tres viles la noblesa i la clerecia quedaven exclosos dels càrrecs municipals, cert només per a Oriola. Seguint-lo a ell, J. A. BARRIO, *La organización municipal de Alicante*, p. 146, creu que, a Alacant, l'obertura del càrrec a la noblesa no es produí fins que les Corts de 1329 aplicaren a Alacant els Furs de València, entre aquests el del 1321 que establia la incorporació de la noblesa als càrrecs municipals. Crec, però, que els documents d'annexió al regne del València de 1308 ja deixaven la porta oberta a la participació nobiliària en els càrrecs. Si els van ocupar o no caldria veure-ho a través de l'estudi de l'origen social dels justícies d'aquests anys.
- (18) ACA, C, cr. Jaume II, núm. 7908 (1326, gener, 14).
- (19) ACA, C, reg. 228, f. 48 r.-v. (1326, març, 8), publ. en microfitxa per J. M. del ESTAL, *Colección documental del Medievo Alicantino*, II, doc. 105.
- (20) M. T. FERRER I MALLOL, *Organització i defensa d'un territori fronterer*, p. 218 i doc. 123.
- (21) ACA, C, reg. 229, f. 213 r. (1326, desembre, 2), consultable a J. M. del ESTAL, *Colección documental del Medievo Alicantino*, II, doc. 109.
- (22) ACA, C, cr. Alfons III, núm. 514 (1329, setembre, 1).
- (23) ACA, C, reg. 2131, f. 71 r. (1401, agost, 27).
- (24) ACA, C, reg. 2073, f. 173 v.-174 r. (1385, maig, 29).
- (25) P. PEREZ GARCIA, *Origen y configuración de una magistratura urbana de la Valencia foral: El Justicia criminal*, "Estudis", 13, València, 1987, pp. 21-73, i R. NARBONA VIZCAINO, *El Justicia Criminal. Una corte medieval valenciana, un procedimiento judicial*, "Estudis Castellonencs", 3 (1986), pp. 287-310.
- (26) J. B. VILAR, *Los siglos XIV y XV en Orihuela*, p. 105. i J. A. BARRIO BARRIO, *La organización municipal de Alicante*, p. 139.
- (27) ACA, C, reg. 936, ff. 55 v.-56 r. i AHN, cod. 1368, que esmentarem com a Cartulari d'Oriola, f. 152 r.-v.
- (28) ACA, C, reg. 2223, f. 77 r.-v. (1402, març, 13).
- (29) *Ibidem*, i M. T. FERRER, *Organització i defensa d'un territori fronterer*, doc. 226.
- (30) M. T. FERRER, *Organització i defensa d'un territori fronterer*, p. 218 i doc. 210; el mateix document es troba també a AHN, Cartulari d'Oriola, ff. 172 r.-173 v.

- (31) ACA, C, reg. 504, f. 119 r. (1329, octubre, 18) i cr Alfons III, núm. 763.
- (32) AHN, Cartulari d'Oriola, ff. 121 v.-122 v. (1384, octubre, 8) i M. T. FERRER, *Organització i defensa d'un territori fronterer*, pp. 218-219.
- (33) M. T. FERRER, *Organització i defensa d'un territori fronterer*, p. 219 i doc. 220.
- (34) ACA, C, reg. 239, f. 142 r. (1311, setembre, 12).
- (35) ACA, C, reg. 215, f. 255 r. (1318, març, 12).
- (36) ACA, C, reg. 216, f. 66 v. (1318, juliol, 29).
- (37) ACA, C, reg. 208, f. 25 v. (1311, juliol, 28).
- (38) ACA, C, reg. 1572, ff. 20 v.-21 r. (1363, novembre, 12).
- (39) ACA, C, reg. 2065, f. 129 v. (1376, octubre, 9).
- (40) A. RAMON PONT, *El infante don Fernando, señor de Orihuela, en la guerra de los dos Pedros (1356-1363)*, "Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval", 1983, pp. 63-92.
- (41) P. BELLOT, *Anales de Orihuela (siglos XIV-XVI)*, estudio, edición y notas de J. TORRES FONTES, Oriola, Publicaciones del Casino Orcelitano-Patronato Artístico de Orihuela, 1954, I, p. 61.
- (42) ACA, C, reg. 1833, ff. 18 v.-19 r. (1388, febrer, 11).
- (43) ACA, RP, MR, reg. 1723, f. 27 v. Tinc per publicar un article sobre aquest tema.
- (44) ACA, C, reg. 1920, f. 131 r.-v. (1388, desembre, 12).
- (45) M. T. FERRER I MALLOL, *La frontera amb l'Islam en el segle XIV*, p. 86 i doc. 21.
- (46) ACA, C, cr Joan I, núm. 729 (1393, juny, 9) i reg. 1921, f. 23 r.-v. (1393, juliol, 9) i f. 24 r.-v. (1393, juny, 9). Cf. M. T. FERRER, *Organització i defensa d'un territori fronterer*, p. 138.
- (47) ACA, C, reg. 1921, f. 76 r.-v. (1395, octubre, 15).
- (48) ACA, C, reg. 205, f. 170 v. (1308, juny, 10), f. 173 r.-v. (1308, juliol, 12) i f. 189 r. (1308, juliol, 25).
- (49) ACA, C, reg. 205, f. 202 r. (1308, setembre, 28).
- (50) ACA, C, reg. 1833, ff. 18 v.-19 r. (1388, febrer, 11).
- (51) ACA, C, reg. 1572, ff. 23 r.-v. i 25 r. (1363, octubre 1 i novembre, 12).
- (52) ACA, C, reg. 1572, f. 73 r.-v. Cf. també, sobre el termini, la nota 46.
- (53) M. T. FERRER I MALLOL, *La batalla general*, p. 284.
- (54) J. M. del ESTAL, *Conquista y anexión de las tierras de Alicante, Elche y Guardamar al Reino de Valencia por Jaime II de Aragón (1296-1308)*, Alacant, Publicaciones de la Caja de Ahorros Provincial, 1982, doc. 36, que publica la còpia d'un llibre de privilegis d'Elx. Cf. també ACA, C, reg. 205, f. 130 r. (1308, gener, 18).
- (55) J. A. BARRIO, *La organización municipal*, p. 141.
- (56) ACA, C, reg. 190, f. 110 r.-v. i reg. 250, f. 17 r.-v. (1327, maig, 3 i 4).
- (57) ACA, C, cr Jaume II, caixa 66, núms. 8058 (1325, maig, 7) i 8072 (1325, maig, 15).

- (58) ACA, C, reg. 1853, ff. 182 v.-183 r. Cf. també V. MARTINEZ MORELLA, *Cartas del rey Juan I a Alicante*, Alacant, 1953, docs. 20 i 22.
- (59) ACA, C, reg. 1921, ff. 63 r.-v. i 64 r.-65 r. (1395, gener, 20).
- (60) ACA, C, reg. 2150, f. 72 r.-v. (1406, juliol, 14).
- (61) ACA, C, reg. 1840, f. 113 r.-v. (1389, agost, 28) i AHN, Cartulari d'Oriola, ff. 209 v.-210 r.
- (62) ACA, C, reg. 2137, f. 126 r.-v. i AHN, Cartulari d'Oriola, ff. 234 r.-235 v.
- (63) AHN, Cartulari d'Oriola, ff. 234 v.-235 v.
- (64) *Ibidem*, ff. 242 v.-243 r. (1405, setembre, 4).
- (65) *Ibidem*, ff. 168 v.-169 r.
- (66) M. T. FERRER, *La frontera amb l'Islam en el segle XIV*, pp. 60-62.
- (67) ACA, C, reg. 1084, ff. 162 v.-163 r. (1371, febrer, 16).
- (68) ACA, C, reg. 1682, ff. 53 v.-54 v. (1374, juliol, 8).
- (69) ACA, C, reg. 939, ff. 190 r.-191 r. (1382, maig, 15) i AHN, Cartulari d'Oriola, ff. 173 v.-175 r.
- (70) AHN, Cartulari d'Oriola, ff. 192 v.-193 r.
- (71) *Ibidem*, ff. 175 r.-176 v.
- (72) *Ibidem*, ff. 185 v.-187 r. (1383, setembre, 25).
- (73) ACA, C, reg. 942, ff. 130 r.-131 r. (1383, octubre, 28).
- (74) AHN, Cartulari d'Oriola, ff. 178 r.-179 r.
- (75) M. T. FERRER I MALLOL, *Un procés per homicidi entre sarraïns de l'Horta d'Alacant (1315)*, "Sharq Al-Andalus", 7 (1990), pp. 135-150.
- (76) ACA, C, reg. 232, f. 378 r.-v. (1317, abril, 8).
- (77) ACA, C, reg. 228, f. 48 r.-v. (1326, març, 8) i J. M. del ESTAL, *Colección documental del Medievo Alicantino*, II, doc. 105 (microfitxa).
- (78) M. T. FERRER, *Organització i defensa d'un territori fronterer*, doc. 123.
- (79) ACA, C, reg. 229, f. 213 v. (1326, desembre, 3).
- (80) ACA, C, reg. 215, f. 201 v. (1317, desembre, 10).
- (81) AHN, Cartulari d'Oriola, ff. 134 v.-139 v i 153 r.-155 v.
- (82) A. RAMON, *El infante don Fernando*, pp. 74 i 75.
- (83) ACA, C, reg. 231, f. 56 r. (1304, desembre, 5) i reg. 229, f. 213 r. (1326, desembre, 2) ed. aquest darrer en microfitxa a J. M. del ESTAL, *Colección documental del Medievo Alicantino*, II, doc. 109.
- (84) ACA, C, reg. 2965, f. 29 r. (1376, febrer, 15).
- (85) ACA, C, reg. 2151, f. 133 r.-v. (1407, abril, 26).
- (86) *Furs de València*, llib. I, rúbr. III, I, ed. a cura de G. COLONi A. GARCIA, Barcelona, Ed. Barcino, 1970-1978, II, p. 11.
- (87) ACA, C, reg. 215, f. 201 v. (1317, desembre, 10).
- (88) ACA, C, reg. 231, f. 51 r. (1308, gener, 29).
- (89) ACA, C, reg. 232, f. 387 r. (1320, juliol, 1) i reg. 233, f. 122 r. (1320, desembre, 8).

- (90) ACA, C, reg. 504, f. 84 v. (1328, febrer, 26), f. 86 v. (1328, març, 21), 109 r.-v. (1329, maig, 18 i 19), i 116 r. (1329, agost, 14).
- (91) ACA, C, reg. 1920, f. 145 v. (1389, juny, 28).
- (92) ACA, , C, reg. 2223, f. 57 r.-v. (1400, març, 18).
- (93) ACA, C, reg. 233, f. 123 r. (1320, desembre, 29).
- (94) ACA, C, reg. 233, f. 134 r.-v. (1325, abril, 2).
- (95) ACA, C, reg. 232, f. 367 v. (1312, abril, 17).
- (96) *Ibidem*, f. 371 r. (1313, març, 27).
- (97) ACA, C, reg. 233, f. 123 r.-v. (1321, gener, 14) i 124 v. (1321, febrer, 19).
- (98) ACA, C, reg. 178, f. 148 v. (1322, desembre, 15).
- (99) ACA, C, reg. 205, f. 171 r. (1308, juny, 10), reg. 232, f. 367 v. (1312, abril, 5) i f. 371 v. (1314, abril, 29) i f. 373 r.-v. (1314, octubre, 30).
- (100) ACA, C, reg. 232, f. 373 v. (1315, febrer, 17) i reg. 504, f. 82 v. (1328, gener, 10).
- (101) ACA, C, reg. 215, f. 167 r.-v. (1317, octubre, 12).
- (102) Cf. més amunt, nota 93 i ACA, C, reg. 232, f. 386 v. (1320, juny, 17),
- (103) *Ibidem*, f. 367 r. (1311, febrer, 27). ACA, C, reg. 218, f. 156 r. (1320, novembre, 24): aquest any fou perdonada a Jaume de Vilanova una pena per haver deixat escapar un pres; i reg. 233, f. 122 r. (1320, desembre, 13).
- (104) cf. més amunt notes 97 i 98.
- (105) Per a Elx cf. per ex. ACA, C, reeg. 232, f. 374 v. (1315, novembre, 12), f. 378 r. (1317, novembre, 17), f. 380 v. (1318, març, 6), f. 384 v. (1319, agost, 12) i reg. 233, f. 135 r. (1326, maig, 8) i reg. 232, f. 381 r.-v. (1318, març, 4).